

ارزیابی توان محیط زیست برای گردشگری

تألیف:

سولماز دشتی

(عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد اهواز)

سیدمسعود منوری

(عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات، تهران)

سید ابوالقاسم میرحسینی

(عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد میبد)

غلامرضا سبزقبايي

(عضو هیات علمی دانشگاه صنعتی خاتم الانبیاء بهبهان)

سرشناسه	ارزیابی توان محیط زیست برای گردشگری / تألیف سولماز دشتی ... (و دیگران).
مشخصات نشر	میبد: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد میبد، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	۲۲۴۰ ص. : مصور (بخشی رنگی)، جدول (بخشی رنگی)، نمودار.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۱۰-۵۲۴۳-۲
وضعیت فهرست نویسی	فپا
یادداشت	تألیف سولماز دشتی، سیدمسعود منوری، سیدابوالقاسم میرحسینی، غلامرضا سبزیقا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۲۲۴.
موضوع	گردشگری زیست محیطی -- ایران -- نمونه پژوهی
موضوع	Iran _ Case _ Studies Ecotourism
موضوع	گردشگری زیست محیطی
موضوع	Ecotourism
شناسه افزوده	دشتی، سولماز، ۱۳۶۰ -
شناسه افزوده	دانشگاه آزاد اسلامی، واحد میبد
رده بندی کنگره	۱۵۹ / ۴ گ ۴ الف ۴۲ ۱۳۹۷
رده بندی دیویی	۳۳۱/۴۷۰۱۰ (۵۵)
شماره کتابشناسی ملی	۵۱۵۶۰۰۰
شماره مجوز	۹۷-۱۸۸

ارزیابی توان محبت زیست برای گردشگری

مؤلفین: سولماز دشتی (عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اهواز)

سیدمسعود منوری (عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران)

سید ابوالقاسم میرحسینی (عضوہیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی - قائم مقام)

غلامرضا سبزقبايي (عضو هيأت علمي دانشگاه صنعتي خاتم الانبياء - اهواز)

ناشر: میبد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد میبد، ۱۳۹۷

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شایک: ۲-۵۲۴۳-۱۰-۹۶۴-۹۷۸

حق چاپ برای مؤلف محفوظ است

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۵	پیشگفتار
	فصل ۱ - توسعه و ارزیابی محیط زیست
۱۸	۱-۱- توسعه در زیر و بهره‌برداری پایدار
۲۰	۲-۱- برنامه‌ریزی، توسعه و آمایش سرزمین
۲۱	۳-۱- توان محیط زیست - نقش آن در پهنه بندی سرزمین
۲۱	۴-۱- روش های ارزیابی توان محیط
۲۱	۱-۴-۱- روش کلی گرایبی و ادراکی (GESTALT)
۲۲	۲-۴-۱- روش سیستمیک (IMPLICIT)
۲۲	۳-۴-۱- روش تحلیل پارامتریک (EXPLICITLY)
۲۳	۴-۴-۱- روش پارامتریک مبتنی بر تلفیق به (PARAMETRIC EVALUATION)
۲۳	۵-۴-۱- روش مک هارگ (MC HARG)
۲۴	۵-۱- ارزیابی توان سرزمین
۲۴	۱-۵-۱- توان اکولوژیک
۲۵	۲-۵-۱- توان اقتصادی - اجتماعی
۲۵	۶-۱- انواع مدل های اکولوژیک کاربری ها
۲۶	۱-۶-۱- جنگل داری
۲۶	۲-۶-۱- کشاورزی و مرتع داری
۲۷	۳-۶-۱- آبیزی پروری
۲۷	۴-۶-۱- حفاظت
۲۸	۵-۶-۱- توریسم
۲۹	۶-۶-۱- توسعه شهری
	فصل ۲ - گردشگری و ابعاد آن
۳۲	۱-۲- گردشگری پایدار
۳۴	۲-۱-۱- انواع گردشگری

۳۵	۲-۱-۲- اهمیت گردشگری
۳۷	۳-۲- طبیعت گردی و اکوتوریسم
۴۰	۴-۲- اهداف اکوتوریسم
۴۱	۵-۲- ارکان اصلی اکوتوریسم
۴۱	۶-۲- اکوتوریسم پایدار
۴۳	۷-۲- برنامه ریزی برای گردشگری پایدار در طبیعت
۴۴	۱-۷-۲- برنامه ریزی توسعه پایدار گردشگری
۴۴	۱-۷-۲- رویکردهای برنامه ریزی گردشگری
۴۷	۷-۲- ۲- سطوح برنامه ریزی گردشگری
۵۱	۸-۲- اثرات گردشگری
۵۵	۹-۲- گردشگری ساحلی
۵۷	۱-۹-۲- انواع جایگاه گردشگری ساحلی
۵۹	۱۰-۲- محیط زیست ساحلی
۵۹	۱-۱۰-۲- تعریف منطقه ساحلی
۶۳	۲-۱۰-۲- اهمیت و ارزش منابع ساحلی
۶۵	۳-۱۰-۲- مدیریت مقصدهای گردشگری ساحلی
۶۶	۴-۱۰-۲- مدیریت سواحل
۶۸	۱-۴-۱۰-۲- مدیریت خط ساحلی
۶۹	۲-۴-۱۰-۲- اهداف مدیریت ساحلی
۷۰	۳-۴-۱۰-۲- مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی
۷۰	۵-۱۰-۲- توسعه پایدار گردشگری ساحلی
۷۴	۶-۱۰-۲- مکان یابی پهنه های ساحلی گردشگری

فصل ۳ - روش شناسی ارزیابی توان محیط

۷۷	۱-۳- روش ها
۷۷	۱-۱-۳- ابزار گردآوری اطلاعات
۷۸	۲-۱-۳- روش کار ارزیابی و تحلیل اطلاعات
۷۸	۳-۱-۳- نقشه کاربری فعلی اراضی منطقه
۷۸	۴-۱-۳- مدل اکولوژیک
۸۴	۵-۱-۳- شیوه تهیه نقشه های پایه و نهایی

۸۴	۳-۱-۵-۱-روش تهیه نقشه شکل زمین (طبقات ارتفاعی، طبقات شیب، جهات جغرافیایی)
۸۶	۳-۱-۶-۱-رقومی کردن نقشه ها و تبدیل مختصات و فرمت داده ها
۸۷	۳-۱-۶-۱-تشکیل مدل ارتفاعی رقومی
۸۷	۳-۱-۶-۲-نقشه طبقات ارتفاعی
۸۸	۳-۱-۶-۳-نقشه درصد شیب
۸۸	۳-۱-۶-۴-نقشه جهت شیب
۸۸	۳-۱-۶-۵-نقشه سنگ و زمین شناسی
۸۹	۳-۱-۶-۶-نقشه خاک شناسی
۸۹	۳-۱-۶-۷-نقشه آب و منابع آن
۸۹	۳-۱-۶-۸-نقشه ترکیب ساحل
۸۹	۳-۱-۶-۹-نقشه پوشش گیاهی
۹۰	۳-۱-۶-۱۰-نقشه زیستگاه، حیات وحش و مناطق حفاظت شده
۹۰	۳-۱-۶-۱۱-نقشه کاربری - بلی اراضی منطقه
۹۰	۳-۱-۷-روش تلفیق و روی هم گذاشتن نقشه ها
۹۱	۳-۱-۸-روش های ارزش گذاری پارامترهای ارزیابی
۹۲	۳-۱-۲-روش ارزش گذاری پارامترهای ارزیابی
۹۲	۳-۱-۲-ارزش گذاری معیارهای اقتصادی - اجتماعی
۹۳	۳-۱-۲-۱-معیارهای اجتماعی
۹۵	۳-۱-۲-۲-معیارهای اقتصادی
۹۹	۳-۳-شیوه تحلیل داده ها
۹۹	۳-۳-۱-تحلیل تصمیم گیری چندمعیاره
۱۰۱	۳-۳-۱-۱-روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP)
۱۰۳	۳-۳-۱-۲-منطق فازی (FUZZY LOGIC)
۱۰۳	۳-۳-۱-۳-روش ترکیب خطی وزن دار (WLC)
۱۰۷	۳-۳-۱-۴-تکنیک TOPSIS

فصل ۴ - ارزیابی برای تعیین تناسب مکانی

۱۱۰	۴-۱-تحلیل تناسب و ارزیابی چند معیاره برای توسعه گردشگری با تکنیک WLC
۱۱۰	۴-۱-۱-تعیین معیارهای گردشگری
۱۱۶	۴-۱-۲-تهیه نقشه معیار گردشگری
۱۱۷	۴-۱-۲-۱-توپوگرافی و ناهمواری ها

۱۱۹	۴-۲-۱-۲- زمین شناسی
۱۲۰	۴-۲-۱-۳- لرزه خیزی
۱۲۱	۴-۲-۱-۴- خاک شناسی
۱۲۴	۴-۲-۱-۵- ترکیب خط ساحلی (پهنه ساحلی)
۱۲۶	۴-۲-۱-۶- منابع آب
۱۲۷	۴-۲-۱-۷- پوشش گیاهی و رویشگاه ها
۱۳۴	۴-۲-۱-۸- مناطق حفاظت شده
۱۳۴	۴-۲-۱-۹- زیستگاه های حساس حیات وحش
۱۳۶	۴-۲-۱-۱۰- جاذبه های طبیعی
۱۳۸	۴-۲-۱-۱۱- آثار باستانی، تاریخی و فرهنگی
۱۳۹	۴-۲-۱-۱۲- آب و هوا
۱۴۰	۴-۲-۱-۱۳- راه های دسترسی
۱۴۱	۴-۲-۱-۱۴- فرودگاه
۱۴۲	۴-۲-۱-۱۵- مکان های رفاهی گردشگری
۱۴۳	۴-۲-۱-۱۶- مناطق مسکونی شهری و روستایی
۱۴۴	۴-۲-۱-۱۷- مناطق صنعتی
۱۴۵	۴-۲-۱-۱۸- مناطق زراعی و باغات
۱۴۶	۴-۱-۳- تعیین وزن لایه های معیار
۱۴۸	۴-۱-۴- فازی سازی نقشه های معیار
۱۶۱	۴-۱-۵- کاربرد تکنیک ترکیب خطی وزندار (WLC)
۱۶۳	۴-۲- کاربرد تکنیک TOPSIS
۱۶۷	۴-۲-۱- اهمیت پهنه ساحلی (محلی، منطقه ای، ملی و بین المللی)
۱۶۷	۴-۲-۲- شاخص های زیست جغرافیایی
۱۶۸	۴-۲-۳- تنوع زیستگاهی (تنوع زیستگاه برای گونه های نادر، تخم گذاری و ...)
۱۶۸	۴-۲-۴- سیستم دفع بهداشتی فاضلاب
۱۶۹	۴-۲-۵- سیستم دفع بهداشتی زایدات
۱۶۹	۴-۲-۶- جاذبه های طبیعی (زیباشناختی)
۱۶۹	۴-۲-۷- نزدیکی به اقامتگاه های گردشگری (هتل، مهمانسرا)
۱۶۹	۴-۲-۸- دسترسی به مراکز خرید محلی (صنایع دستی، محلی و ...)

- ۹-۲-۴- برخورداری از خدمات مالی (بانک و موسسه مالی)..... ۱۷۰
- ۱۰-۲-۴- راه دسترسی زمینی ۱۷۱
- ۱۱-۲-۴- نزدیکی به فرودگاه ۱۷۱
- ۱۲-۲-۴- دسترسی به سیستم حمل و نقل دریایی ۱۷۲
- ۱۳-۲-۴- دسترسی به آب لوله کشی سالم ۱۷۲
- ۱۴-۲-۴- برخورداری از شبکه برق سراسری ۱۷۲
- ۱۵-۲-۴- برخورداری از شبکه ارتباط مخابراتی و خدمات ارتباطی ۱۷۲
- ۱۶-۲-۴- برخورداری از خدمات پمپ بنزین و سوخت رسانی ۱۷۳
- ۱۷-۲-۴- برخورداری از خدمات بهداشتی و ایمنی ۱۷۳
- ۱۸-۲-۴- برخورداری از خدمات نیروی انتظامی ۱۷۴
- ۱۹-۲-۴- مهمان نوازی (ترتیب جاسازی) جامعه میزبان ۱۷۴
- ۲۰-۲-۴- برخورداری از فستیوال های شهری (آداب محلی، غذا، مهارت و ...) ۱۷۶
- ۲۱-۲-۴- برخورداری از آثار باستانی تاریخی، فرهنگی و مذهبی ۱۷۶
- ۲۲-۲-۴- وجود طرح های توسعه و برنامه های اجرایی ۱۷۷
- ۳-۴- توان اکولوژیک جزیره قشم جهت کاربری های متمرکز و گسترده طبق مدل اکولوژیک ۱۸۴
- ۴-۴- ارزیابی نهایی ۱۸۸
- ۱-۴-۴- ارزیابی گردشگری بر اساس تکنیک WLC ۱۸۸
- ۲-۴-۴- ارزیابی توان اکولوژیک گردشگری بر اساس مدل اکولوژیک ۱۹۰
- ۵-۴- مقایسه نتایج ۱۹۰
- ۱-۵-۴- پهنه بندی جزیره قشم جهت کاربری گردشگری بر اساس تکنیک TCPSIS ۱۹۲
- ۶-۴- راهکارهای توسعه گردشگری پایدار در قشم ۱۹۶
- واژه نامه انگلیسی به فارسی ۱۹۹
- منابع ۲۰۵

پیشگفتار

کشورهای مختلف اعم از توسعه یافته و در حال توسعه و حتی کشورهای عقب مانده امروزه پذیرفته‌اند که هر توسعه‌ای تنها با برنامه‌ریزی امکان‌پذیر است. این موضوع به خصوص در ارتباط با توسعه پایدار بیشتر اهمیت می‌یابد. از این رو پیش از تدوین راهکارهای توسعه و اجرای برنامه‌های اقتصادی - اجتماعی، بررسی جغرافیای منطقه و شناخت توان‌های محیطی آن و سپس تعیین توان محیط زیست سرزمین برای کاربری‌های مختلف و با هدف بهره‌برداری مستمر با کمترین تخریب و حفظ محیط زیست، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. توسعه گردشگری پایدار، به دلایل اهمیت آن و تأثیرات بالقوه مثبت و منفی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و زیست محیطی که می‌تواند داشته باشد، بدون برنامه‌ریزی امکان‌پذیر و دست‌یافتنی نخواهد بود.

امروزه صنعت گردشگری به عنوان بخش مهم و اصلی در اقتصاد جهانی بشمار می‌رود. آمار و ارقام نشان دهنده این واقعیت است که وضعیت اقتصادی بسیاری از کشورها در آینده وابسته به این صنعت می‌باشد. در حقیقت «توریسم بزرگ» ترین عامل اشتغال‌زایی در دنیا است که مستقیم یا غیرمستقیم در حدود ۲۰۰ میلیون شغل با به عبارتی ده درصد از مشاغل موجود در دنیا را شامل می‌شود.

گردشگری دارای اشکال مختلف و انواع گوناگونی است که بسته به شرایط محیطی متفاوت می‌باشند و از دیرباز با اشکال خاص خود به منظور تأمین نیازهای روانی، اجتماعی، اقتصادی و انسان‌ها وجود داشته است. یکی از شاخه‌های رو به رشد این صنعت اکوتوریسم یا طبیعت گردی می‌باشد.

اکوتوریسم در حال حاضر به عنوان یک کاربری سازگار با طبیعت که می‌تواند از لحاظ علمی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تأثیر مثبتی بر زندگی جوامع بشری داشته باشد، مطرح می‌گردد. اکوتوریسم راهی برای حفظ چشم‌اندازها و ذخایر طبیعی است. با گسترش و توسعه

اکوتوریسم، امکان ایجاد کاربری های اقتصادی برای مناظر طبیعی و در نتیجه، تأمین اعتبارات لازم برای حفظ آن ها فراهم می شود.

از سوی دیگر انسان به عنوان یکی از اجزای موجود در محیط زیست به شمار می رود که اگر به طور سنجیده و حساب شده با سایر عوامل تشکیل دهنده محیط طبیعی به تعامل بپردازد نقش مخرب نخواهد داشت. بنابراین در صورت تبدیل نقش تخریبی آن به نقش سازنده، محافظتی و حمایتی زمینه برای تحقق اکوسیستم پایدار فراهم خواهد شد.

در مناطقی زیست محیطی حساس بخصوص سواحل و جزایر، تعیین کاربری های اراضی باید به دست را با حساسیت های بیشتری صورت پذیرد. مناطق ساحلی یکی از مهم ترین انواع محیط زیست در سطح جهان می باشد و حدود ۳/۴ میلیارد نفر از جمعیت دنیا در مناطق ساحلی زندگی می کنند. این در حالی است که در سال ۲۰۲۰ هنگامی که جمعیت جهان دو برابر خواهد شد جمعیت ساحل ششینان به مرز ۸/۵ میلیارد نفر خواهد رسید.

در نواحی ساحلی بالاترین تنوع زیستی وجود دارد و دارای بیشترین کارکردها برای انسان است. رشد و توسعه مراکز جمعیت، مهاجرت به نواحی ساحلی جدید، کشت و پرورش آبزیان دریایی در مناطق ساحلی، رشد صنایع نفت و گاز در ساحل و مناطق دور از ساحل، افزایش توسعه صنایع، ایجاد بنادر، گسترش حفاری ساحلی، گردشگری، افزایش تولیدات کشاورزی در نواحی ساحلی و افزایش بهره برداری از صنایع ماهیگیری از خصوصیات مهم و پتانسیل های مناطق ساحلی برای توسعه می باشد.

علیرغم کارکردها و اهمیت مناطق ساحلی، این مناطق همواره در معرض تهدید قرار دارند. در این راستا نیروهایی که موجب افزایش بهره برداری و تخریب نواحی ساحلی می شوند را می توان رشد جمعیت و شهرنشینی، مدرنیزه شدن اقتصاد ملی و رشد صنعتی، نیاز روز افزون به انرژی، نیاز روز افزون به آب شیرین، افزایش نیاز به محصولات کشاورزی و جنگلی، فقر و رشد صنعت توریسم دانست.

کلید دستیابی به پایداری اکولوژیک در مناطق ساحلی، طرح ریزی یکپارچه مدیریت مؤثر و منسجم آب و خشکی به صورت یگانه است. استفاده از آب و زمین در اراضی ساحلی پیامدهای جدی برای نواحی دارد. در این راستا ارزیابی توان محیط زیست به عنوان پایه ای برای تصمیم گیری و برنامه ریزی استفاده از سرزمین در تمامی نقاط جهان بکار گرفته

می‌شود. این امر به دلیل ضرورت انتخاب عملکرد و مکان‌های بهینه آن در برنامه‌ریزی و مدیریت محیط زیست برای دستیابی به توسعه پایدار اتفاق می‌افتد.

با توجه به این که اکوتوریسم یا طبیعت‌گردی بر پایه توانمندی‌های محیطی و منابع طبیعی بنا نهاده شده و در صورتی که با برنامه‌ریزی دقیق و امکان‌سنجی مناطق به لحاظ توان جذب طبیعت گردان ترکیب شود می‌تواند راهکاری جهت استفاده بهینه از این مناطق به همراه حفاظت باشد.

در این کتاب به عنوان یک نمونه مطالعه موردی، جزیره قشم انتخاب گردیده که در کنار برخی نارسائی‌ها از فرصت‌ها امکانات و توانایی‌های بالقوه بسیار قابل توجهی برخوردار است. جذابیت‌های تاریخی، فرهنگی، حیات غنی زیر آب، وسعت، پوشش گیاهی بومی، موقعیت، قابلیت استفاده تفریحی، سامان اقتصادی - اجتماعی و نیز توسعه‌های اخیر بدون توجه به توان اکولوژیک منطقه، از جمله مسائلی است که توجه به آن‌ها می‌تواند در برنامه‌ریزی منطقه تأثیر به‌سزایی داشته باشد.

با توجه به گسترش کاربرد مدل‌های ارزیابی از فعالیت‌های توسعه، لزوم استفاده از مدل‌های کارآمد برای آمایش گردشگری لازم و ضروری بنظر می‌رسد. بنابراین سعی گردیده که با استفاده از فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی، منطق‌فازی و ارزیابی چند معیاره الگوی مناسب جهت گردشگری بر مبنای طبیعت جزیره قشم به عنوان یک راهنمای برنامه‌ریزی آمایشی ارائه گردد.

دکتر محمّد مسعود منوری

۱۱۹۲